

В. В. Шаповалов, В. О. Шаповалова, Н. Г. Малініна
Національний фармацевтичний університет (м. Харків)
Слідче управління ГУ МВС України в Харківській області

СУДОВО-ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕЛЕГАЛЬНОГО ОБІГУ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ, ДО СКЛАДУ ЯКОГО ВХОДИТЬ ПРЕКУРСОР

«Самый важный момент — тот, который проживается сейчас. Самый важный человек — тот, в глаза которого ты сейчас смотришь»

Митрополит Антон Сурожский

Особливе занепокоєння з боку державних органів влади та фармацевтичної громади викликає зростання організованої злочинності у сфері наркобізнесу і наркозлочинності (наприклад, крадіжок, грабежів, убивств, дорожньо-транспортних пригод, розбоїв тощо). Більшість злочинів частіше за все вчиняються під впливом психоактивних речовин, зокрема наркотиків. На думку вчених зв'язок наркоманії та злочинності проявляється у вчиненні протиправних діянь, пов'язаних із нелегальним обігом наркотиків [3].

У зв'язку з цим щорічно (починаючи з 2004 року) на базі кафедри фармацевтичного права Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації проводяться науково-практичні заходи, в програму яких включаються питання щодо оптимізації контрольно-дозвільного обігу прекурсорів [7].

Вітчизняна та зарубіжна практика правоохоронних органів свідчить, що найсуворішим правовим покаранням у боротьбі зі злочинністю є застосування до винної особи кримінального покарання. Так, наприклад, на практиці фіксуються випадки, коли нелегальним наркоспоживачем для особистого вживання або з метою збуту використовуються прекурсорні для виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин [5]. У таких випадках статтею 311 Кримінального кодексу України (ККУ) передбачена відповідальність за нелегальний обіг прекурсорів в Україні: «незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів» [1].

Метою цієї роботи є судово-фармацевтичний аналіз нелегального обігу та нераціонального вживання лікарського засобу (ЛЗ) «трайфед», до складу якого входить прекурсор псевдоефедрин.

Дане дослідження побудовано на вивченні фармацевтичного законодавства України щодо порядку обігу комбінованого ЛЗ «трайфед», до складу якого входить прекурсор псевдоефедрин. Для проведення дослідження були використані методи: нормативно-правовий, статистичний, документальний, системний.

Проведене дослідження показало, що в нелегальному обігу кустарно виготовлені препарати з прекурсорів з'явилися приблизно у 1995—1997 рр., а вже в 1998 р. стали нераціонально використовуватись наркоспоживачами. Основною речовиною для одержання кустарного препарату є практично всі комбіновані ЛЗ, до складу яких входять прекурсорні (наприклад, «трайфед», «грипекс», «ефект», «зестра», «колдакт», «колдфлю-плюс», «теофедрин-Н», «Т-федрин» та інші).

Зокрема, в нелегальному обігу наркотичні засоби і психотропні речовини вилучаються у вигляді рідини,

яка має характерний запах гіркої мигдалю та може бути різних кольорів (наприклад, безбарвною, світло-жовтою, жовтою, коричневою, червоною). Вид кольору залежить від речовини, яка застосовувалась для її отримання. Отримані кустарно виготовлені препарати переважно вживають ін'єкційно.

Далі як приклади наведені фабули кримінальних справ щодо нелегального використання споживачами ЛЗ «трайфед», до складу якого входить прекурсор псевдоефедрин, із якого в кустарних умовах отримують психотропну речовину. Наведені приклади свідчать про те, що на основі комбінованого ЛЗ «трайфед», який потрапляє в нелегальний обіг із аптечної мережі, наркозалежні (тобто, особи, які страждають на залежність від психоактивних речовин) нелегально придбають та виготовляють у кустарних умовах заборонені для обігу модифіковані засоби і речовини.

Приклад 1. У ході проведення оперативно-профілактичної операції «Розшук» 25.09.2007 р. біля 17.00 год., за адресою м. Харків, вул. Сумська співробітниками Державної служби охорони (ДСО) затримано гр. Д., 32 р., мешканець м. Харкова, у якого в присутності понятих при його особистому догляді знайшли шприц з речовиною, що за висновком судової хіміко-фармацевтичної експертизи (СХФЕ) є психотропною речовиною — метамфетаміном (первітин). Психотропну речовину гр. Д. незаконно виготовив з ЛЗ «трайфед», до складу якого входить прекурсор псевдоефедрин. Як з'ясували співробітники міліції, гр. Д. гуляв по вул. Сумській з мало-знайомою гр. М. і вирішив справити гарне враження на дівчину, але вибрав не зовсім вдалий спосіб. Гр. Д. похвалився шприцом, наповненим «зіллям», запропонував гр. М. вколоти — ввести ін'єкцію із шприцу. Для цього гр. Д. вирішив зайти в будь-який двір, але дівчина категорично відмовилася, пояснивши тим, що ніколи не вживала наркотики та не має бажання це робити. Гр. М. не стала дивитися, як гр. Д. вживає речовину і стрімким кроком попрямувала в бік дороги. В свою чергу, роблячи об'їзд території, співробітники ДСО звернули увагу на чоловіка, який доганяв дівчину та нервово жестикулював руками. Також міліціонерам впав в очі шприц, який гр. Д. тримав у руці. Співробітники міліції затримали гр. Д. з психотропною речовиною та доставили для подальшого розгляду в чергову частину Дзержинського районного відділення. Провадиться досудове слідство [2].

Приклад 2. У відкритому судовому засіданні розглянуто кримінальну справу за обвинуваченням гр. Г., за ст. 309 ч. 2 ККУ, який раніше засуджений: 1) 24.02.1999 р. Київським районним судом м. Харкова за ст. 229-6 ч. 2 ККУ до 2 років позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку строком на

1 рік; 2) 16.03.2005 р. Київським районним судом м. Харкова за ст.ст. 309 ч. 2, 186 ч. 2, 304 ККУ до 4 років позбавлення волі, із застосуванням ст. 75 ККУ з іспитовим строком на 3 роки — за ст. 309 ч. 2 ККУ. Суд *установив*: на початку листопада 2005 р. гр. Г., знаходячись на трамвайній зупинці «Станція метро «Героїв Праці» у м. Харкові, придбав в аптечному кіоску без рецепта лікаря 10 таблеток ЛЗ «трайфед», який перевіз за місцем свого мешкання, де в той же день кустарним способом незаконно виготовив речовину, яка містить у своєму складі метамфетамін (первітин). Одну частину вжив внутрішньовенно, а другу частину став незаконно зберігати при собі з метою подальшого особистого вживання, проте був затриманий співробітниками міліції. За висновком СХФЕ кустарно виготовлений препарат містить у своєму складі психотропну речовину — метамфетамін (первітин), загальна вага сухого залишку якого склала 0,18 г. Підсудний гр. Г. винним себе в здійсненні злочину визнав цілком, підтвердив факт і обставини здійснення злочину. Оцінюючи зібрані докази, суд вважає доведену провину підсудного гр. Г. у здійсненні злочину, кваліфікує його дії за ст. 309 ч. 2 ККУ, як незаконне придбання, перевезення, виготовлення та зберігання психотропної речовини без мети збуту, неодноразово. При призначенні міри покарання підсудний суд враховує характер і ступінь суспільної небезпеки зробленого злочину, що віднесений до злочинів середньої тяжкості, а також дані про особистість підсудного гр. Г.: за місцем мешкання характеризується задовільно, не працює, на обліку у лікаря-психіатра, лікаря-нарколога не перебуває. Однак при детальному вивченні особистості гр. Г. у судовому засіданні було встановлено, що зі слів підсудного він страждає психоневрологічними розладами здоров'я, до лікаря не звертався, займався самолікуванням, вживав ЛЗ «трамадол» та «аспірин», а коли їхня ефективність, на його думку, понижилася, за порадою знайомих став вживати метамфетамін (первітин). Обставиною, що пом'якшує відповідальність гр. Г., суд визнає його щире розкаяння. Проте, підсудний раніше був засуджений і у період іспитового строку вчинив новий злочин. З урахуванням викладеного, суд вважає, що виправлення підсудного можливо лише в умовах ізоляції його від суспільства і призначає покарання в межах санкції, установлені ст. 309 ч. 2 ККУ, у вигляді позбавлення волі. Згідно з висновком судово-наркологічної експертизи встановлено, що гр. Г. страждає полінаркоманією похідних коноплі та ефедрину, має потребу в примусовому лікуванні. Однак у судовому засіданні підсудний пояснив, що він добровільно припинив вживання похідних коноплі, багато років не вживав наркотики та не залежний від них, і просив не призначати йому примусове лікування, проти чого не заперечував прокурор. Керуючись ст.ст. 323, 324 КПКУ, суд присудив: гр. Г. визнати винним у здійсненні злочину, передбаченого ст. 309 ч. 2 ККУ, та призначити йому покарання у вигляді 3 років позбавлення волі. У силу ст. 71 ККУ частково приєднати не відбуту частину покарання за вироком Київського районного суду м. Харкова від 16.03.2005 р. за ст.ст. 309 ч. 2, 186 ч. 2, 304 ККУ і остаточно визначити гр. Г. 4 роки 2 місяці позбавлення волі.

У зв'язку з вищенаведеним становило інтерес в рамках фармацевтичного законодавства вивчити легальний обіг ЛЗ, із яких наркозалежні у кустарних умовах виготовляють модифіковані засоби і речовини.

На фармацевтичному ринку України існує 2 форми випуску ЛЗ «трайфед»: 1) таблетки № 20, до складу яких входять компоненти: трипролідін 2,5 мг,

псевдоефедрин 60 мг, крохмаль, лактоза, целюлоза мікросталічна, кремнію діоксид колоїдний, магнію стеарат, крокармеллоза (натрієва сіль); 2) сироп у флаконі 100 мл № 1, до складу якого входять компоненти: трипролідін 1,25 мг/5 мл, псевдоефедрин 30 мг/5 мл, натрію бензонат, сахароза, гліцерин, сорбітол, барвник, ароматизатор апельсиновий, вода очищена. Препарат виявляє комбіновану системну протинабрякову дію. Трипролідін є антагоністом Н₁-рецепторів, застосовується як симптоматичний засіб для усунення симптомів, викликаних виділенням гістаміну. Псевдоефедрин — системно діючий протинабряковий засіб, симпатоміметик, стимулятор альфа- і бета-адренорецепторів. Компоненти препарату швидко та практично повністю всмоктуються з травного тракту, виводяться у вигляді метаболітів з калом. Період напіввиведення — від 4 до 6 годин. Дозування препарату: 1) дорослим і дітям у віці старше 12 років — по 10 мл сиропу або по 1 таблетці 3 рази на добу (таблетки не рекомендується призначати дітям у віці до 12 років); 2) від 6 місяців до 2 років — по 1,25 мл сиропу 3 рази на добу; 3) 2—5 років — по 2,5 мл сиропу 3 рази на добу; 4) 6—12 років — по 5 мл сиропу 3 рази на добу. Протипоказаннями до призначення «трайфеду» є: 1) підвищена чутливість до компонентів препарату; 2) артеріальна гіпертензія і захворювання коронарних судин; 3) застосування протягом останніх 2 тижнів інгібіторів моноаміноксидази (МАО); 4) період вагітності та лактації; 5) вік до 6 місяців. При нераціональному застосуванні ЛЗ «трайфед» посилюються його побічні ефекти: сонливість, шкірна сверблячка, тахікардія, сухість у роті, носі, глотці. Також з обережністю варто призначати «трайфед» пацієнтам із цукровим діабетом, захворюваннями серцево-судинної системи, гіпертиреозом, підвищеним внутрішньоочним тиском, гіпертрофією передміхурової залози, а також з вираженими порушеннями функції печінки та нирок. З обережністю призначають «трайфед» одночасно з антигіпертензивними препаратами, інгібіторами МАО, трициклічними антидепресантами, симпатоміметичними засобами. При передозуванні препарату може проявлятися мідріаз, тахікардія, артеріальна гіпертензія, серцева аритмія, галюцинації (частіше у дітей), нудота та блювота, гіпертонічний криз, безсоння, м'язовий тремор, зміна психічного статусу. При передозуванні рекомендується підтримка діяльності дихальної та серцево-судинної системи. Першою допомогою при отруєнні виступають такі дії: 1) промивання шлунку; 2) призначення активованого вугілля; 3) у разі розвитку судомог — протисудомні препарати; 4) прискорення елімінації псевдоефедрину за допомогою форсованого діурезу або діалізу [4].

Який режим контролю застосовується для ЛЗ «трайфед»? Треба підкреслити, що режим контролю (РК) — це вимоги нормативно-правових документів до номенклатурно-правової групи (НПГ) та класифікаційно-правової групи (КПГ) ЛЗ. Отже, РК комбінованого ЛЗ «трайфед» відповідно до НПГ має застосовуватися у 2-х напрямках: 1) для таблеток № 20 — відпуск з аптек за рецептом лікаря форми Ф-1; 2) для сиропу у флаконах по 100 мл № 1 — відпуск з аптек, аптечних пунктів та аптечних кіосків без рецепта лікаря.

Компонентом ЛЗ «трайфед» є псевдоефедрин, який згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05. 2000 р. за № 770 «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» за КПП належить до прекурсорів Таблиці IV Списку № 1 «Прекурсори, обіг яких обмежено і стосовно яких встановлюються заходи контролю» [6].

Таким чином, з позиції судової фармації проведено аналіз нелегального обігу ЛЗ «трайфед», до складу якого входить прекурсор псевдоефедрин, який спричиняє аддиктивні розлади здоров'я. У зв'язку з цим регуляторним органам МОЗ України необхідно вирішити питання щодо застосування деяких обмежень стосовно неможливості перетинання ЛЗ «трайфед» із законного в незаконний обіг. Для цього ми пропонуємо: 1) ввести відпуск ЛЗ «трайфед» з аптек та аптечних пунктів за одноразовими рецептами; 2) ввести предметно-кількісний облік ЛЗ «трайфед» на всіх етапах його обігу для всіх суб'єктів ліцензування. Зазначені заходи будуть сприяти попередженню правопорушень з боку пацієнтів, які страждають на наркоманію, токсикоманію, психоневрологічні та інші розлади здоров'я.

В. В. Шаповалов, В. А. Шаповалова, Н. Г. Малинина
Судебно-фармацевтичний аналіз
нелегального оборота лікарського средства,
в состав которого входит прекурсор

Национальный фармацевтический университет (г. Харьков)
Следственное управление ГУ МВД Украины в Харьковской области

С позиции судебной фармации проведен анализ нелегального оборота лекарственного средства «трайфед», в состав которого входит прекурсор псевдоефедрин. Предложены меры по усовершенствованию режима контроля для лекарственного средства «трайфед» на всех этапах его оборота.

Список літератури

1. Витяз із Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. // Лікарські засоби в неврології, психіатрії і наркології. — Х.; К., 2003. — С. 526—539.
2. Вместо цветов — шприц // Преступление и наказание. — 2007. — № 35. — С. 3.
3. Гриненко С. Д. Уголовно-правовые проблемы с незаконным оборотом наркотиков // Закон и право. — 2003. — № 1. — С. 31—32.
4. Коваленко В. Н., Викторова А. П. Компендіум 2004 — лекарственные препараты: [Справочник] / Под ред. В. Н. Коваленко, А. П. Викторова. — Киев: Морион, 2004. — 1664 с.
5. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: Наук.-практ. посіб. / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін.; За заг. ред. А. П. Закалюка. — К., 2006. — 200 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 р. «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів // Лікарські засоби в неврології, психіатрії і наркології. — Х.; К., 2003. — С. 454—464.
7. Фармацевтичне право і доказова фармація в системі правовідносин: держава — закон — виробник — оптовик — менеджер — лікар — пацієнт — провізор — ліки — контролюючі та правоохоронні органи: Матеріали наук.-практ. конф. (16 листопада 2007 р., м. Харків) / За ред. В. О. Шаповалової, В. П. Черних, В. В. Шаповалова, В. М. Коваленко, В. В. Шаповалова (мол.). — Х., 2007. — 276 с.

Надійшла до редакції 27.02.2008 р.

V. V. Shapovalov, V. A. Shapovalova, N. G. Malinina
Forensic and pharmaceutical analysis of illegal turn
of medication in the complement of which precursor
enters

National pharmaceutical University (Kharkiv)
Investigations department of Main governing of MIA
in Kharkiv region

From position of forensic pharmaceutical the analysis of illegal turn of drug is conducted "trifed", in the complement of which precursor enters pseudoephedrine. From position of Measures are offered on the improvement of the control mode for medication of "trifed" on all stages of it's turn.